

שיבת הפתל - ירושלים

שיחת הגאון הרב אביגדר הלוי נבנצל שליט"א

לפרשת נצבים-וילך תשפ"ד¹

(נכתב ונערך על פי שיחות משנים שעברו)

אתה זוכר מעשה עולם – ברכת זכרונות

גאולה בלי תשובה - לא תתכן

אחרי שקראנו בפרשה הקודמת על הברכות שיבואו עלינו אם נשמור את התורה, ועל הקלות שח"ו עלולות לבוא עלינו אם לא נשמור את התורה, אומרת התורה בפרשתנו כך: "וְהָיָה כִּי יָבֹאוּ עֲלֵיךָ כָּל הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה, הַפְּרָכָה וְהַקְּלָלָה אֲשֶׁר נִתְּתִי לְפָנֶיךָ... וְשָׁב ה' אֱלֹהֶיךָ אֶת שְׁבוּתְךָ וְרַחֲמֶךָ, וְשָׁב וְקִבְּצֶךָ מִכָּל הָעַמִּים אֲשֶׁר הִפְּצֶךָ ה' אֱלֹהֶיךָ שָׁמָּה. אִם יִהְיֶה נִדְחָךְ בְּקִצְהַ הַשָּׂמַיִם, מִשָּׁם יִקְבְּצֶךָ ה' אֱלֹהֶיךָ וּמִשָּׁם יִקְחֶךָ" וכו' (דברים ל, א-ד). כלומר, התורה מבטיחה לנו, שגם אם ח"ו נגיע למצב שיבואו עלינו הקלות שבתוכחה הנוראה, בכל זאת, אחרי כל הצרות הללו, סוף הגאולה האחרונה לבוא. לא יתכן שהגלות תמשך לנצח, והעולם לא יגיע אל תכליתו. בסופו של דבר מוכרחת להיות גאולה, שעל ידה יגיע העולם אל תכליתו².

עוד מגלה כאן התורה, שבזמן הגאולה האחרונה יעשו ישראל תשובה: "וְהָיָה כִּי יָבֹאוּ עֲלֵיךָ כָּל הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה... וְשָׁבַת עַד ה' אֱלֹהֶיךָ וְשָׁמַעְתָּ בְּקוֹלוֹ... וּמָלַךְ ה' אֱלֹהֶיךָ אֶת לְבָבְךָ וְאֵת לִבְבֵּךָ וְרָצַף, לְאַהֲבָה אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ בְּכָל לְבָבְךָ וּבְכָל נַפְשְׁךָ... וְאַתָּה תָּשׁוּב וְשָׁמַעְתָּ בְּקוֹל ה'..." (שם, א-ח).

תשובה זו - חייבת להיות! לא תתכן גאולה ללא תשובה! גאולה ללא תשובה, פירושה שיהיה ח"ו חורבן נוסף אחריה. הרי ישבנו כבר בארץ ישראל, והיו לנו בתי מקדש, ובכל זאת חטאינו גרמו לחורבן המקדש ולגלות. ואם כן, אם לא נתקן את חטאינו, למה שבגאולה העתידה יהיה אחרת? מוכרח אפוא להיות, שהגאולה האחרונה תהיה כרוכה בתשובה.

אמנם מצינו בענין זה מחלוקת בגמרא, רבי אליעזר אומר אם ישראל עושים תשובה נגאלים ואם לאו אין נגאלים, ורבי יהושע אומר שעל כל פנים נגאלים (סנה' צו, ב), אבל ברור שאין כוונת רבי יהושע לומר, שאין צורך בתשובה כלל. המחלוקת היא רק על סדר הדברים, האם מוכרח להיות שישראל יעשו תשובה לפני שתגיע הגאולה³ (לדעת רבי אליעזר), או שתתכן גם אפשרות שיגאלו ורק אחר כך יעשו תשובה (לדעת רבי יהושע); או - לפי גרסא אחרת בגמרא - המחלוקת היא, האם מוכרח להיות שישראל יתעוררו מעצמם לתשובה (לדעת רבי אליעזר), או שתתכן גם אפשרות שהקב"ה הוא שיעוררם לשוב, ע"י שיעמיד להם ח"ו מלך קשה כהמן (לדעת רבי יהושע) (ע"י מהרש"א). אבל שלא תהיה תשובה כלל, לא לפני הגאולה ולא לאחריה - זה לא יתכן.

כי גאולה נמדדת רק בהשגים רוחניים, בהחזרת עם ישראל כולו ללימוד תורה ליראת שמים ולקיום מצוות, "וחזורין כל המשפטים כשהיו מקודם, מקריבין קרבנות ועושין שמיטין ויובלות, ככל מצותה האמורה בתורה" (רמב"ם הלכ' מלכים פ"א ה"א). רק זו היא הגאולה, ולא שום דבר אחר. כל השאר - קיבוץ גלויות ושלטון יהודי בא"י - הוא אולי הכנה לגאולה, אבל

הגאולה עצמה נמדדת במושגים רוחניים בלבד. לכן, מוכרח שתהיה תשובה עם הגאולה, בין לרבי אליעזר ובין לרבי יהושע. וכפי שכבר אמרנו, גם הגאולה עצמה - מוכרחת להיות, והיא ודאית ומובטחת.

בענין התשובה, ישנה מחלוקת רש"י והרמב"ן בפירוש הפסוק שבפרשתנו, "כִּי הִמְצָנָה הַזֹּאת אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּה הַיּוֹם, לֹא נִפְלְאת הוּא מִמֶּךָ וְלֹא רָחֲקָה הוּא" (דברים ל, יא), מה הכונה ב"הִמְצָנָה הַזֹּאת". רש"י מסביר (שם, יד), שהכונה היא לכלל מצוות התורה⁴; והרמב"ן מסביר, שהכונה היא למה שנאמר שם קודם - "וְהָיָה כִּי יָבֹאוּ עֲלֵיךָ כָּל הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה... וְשָׁבַת עַד ה' אֱלֹהֶיךָ וְשָׁמַעְתָּ בְּקוֹלוֹ..." (שם, א-ב). ואמר כאן הכתוב, שאין זו רק הבטחה שכך יקרה, שישונו אל ה', אלא מְצַוֶּה ה' יש כאן, "כִּי הִמְצָנָה הַזֹּאת", לשוב אל ה' ולשמוע בקולו.

אלא שלמעשה אין הבדל גדול בין רש"י לרמב"ן. שהרי מהי תשובה? - לשוב מדרכי הרעה, ולהתחיל לקיים את התורה בשלמותה. מה שקיימתי עד היום - להמשיך לקיים הלאה; ומה שלא קיימתי עד היום - להתחיל לקיים מכאן ולהבא. אם כן, גם לפי הרמב"ן, "הִמְצָנָה הַזֹּאת" (מצות תשובה) מחייבת בסופו של דבר את קיום התורה כולה, וכדברי רש"י.

"כִּי כָּל דְרָכָיו מִשְׁפָּט" - אין ויתורים בדין

ראש השנה נקרא "יום הזכרון", כי בו זוכר ה' את כל המעשים, ועושה חשבון. אמנם גם בשאר ימות השנה ה' זוכר הכל, בכל רגע נתון הקב"ה זוכר את כל מעשי בני האדם בכל העולם כולו, כל מה שעשו בעבר, בהווה, וגם מה שיעשו בעתיד, אך בכל זאת ר"ה נקרא "יום הזכרון", כי ביום זה הקב"ה פועל על פי הזכרונות הללו. "מעשה איש ופקודתו ועלילות מצעדיו גבר, מחשבות אדם ותחבולותיו ויצרי מעללי איש" - את הכל הקב"ה שוקל, ולפי זה הוא קובע כיצד תראה השנה החדשה. אין דבר שלא משפיע בדין. הכל בא בחשבון.

הפסוק אומר, "כִּי אֵת כָּל מַעֲשֵׂה - הָאֱלֹהִים יָבֵא בְּמִשְׁפָּט... אִם טוֹב וְאִם רָע" (קהלת יב, ד). מה פירוש "אִם טוֹב וְאִם רָע", שמשמע מזה שאף מעשה "טוב" מביא האלקים במשפט? - אומרת הגמרא, זה הנותן צדקה לעני בפרהסיא (תגיגה ה, א). הנותן צדקה לעני בפרהסיא, עשה מצוה גדולה, ובודאי יקבל שכר על כך, אבל חוץ מזה, יביאו אותו גם במשפט על המעשה הזה, מפני שנתן את הצדקה בפרהסיא, ובכך בייש את העני. אם העני מבקש צדקה בפרהסיא - אפשר לתת לו בפרהסיא. אבל אם העני לא רוצה לקבל בפרהסיא - יש לתת לו בצניעה, ולא לביישו. הרי, שכל דבר קטן בא במשפט, וגם בתוך מעשה אחד יתכן שיהיה חלק טוב וחלק רע. על החלק הטוב יקבל שכר, ועל החלק הרע - יביא האלקים את האדם במשפט.

ובמשפט - אמרו חז"ל - אין ויתורים. "כל האומר הקב"ה

תחבולות לקיים את המצוה כשקשה היה לקיים אותה, או להמנע מעברה במקום שקשה היה להמנע ממנה.

קראתי פעם סיפור על אברך אחד, שייסד בשכונתו שיעור תורני לילדים בשעות אחר הצהריים, והיה שם ילד אחד שהיה מגיע בקביעות לשיעור, אבל תמיד היה מגיע לשיעור עם "כדורגל", ויושב עם הכדור במהלך כל השיעור. בתחילה האברך לא העיר לו על כך, אבל לאחר כמה פעמים, כשראה שילד זה לומד יפה ובהתמדה, ניגש אליו ושאל אותו: למה אתה מגיע תמיד לשיעור עם הכדור? למה לא תשאיר אותו בבית? סיפר הילד, שהוריו לא מרשים לו להשתתף בשיעור תורה, ולכן הוא מוכרח תמיד לקחת איתו את הכדור, כדי שהוריו יחשבו שהוא הולך לשחק!... זהו "תחבולותיו". אדם זקוק לפעמים ל"תחבולות" כדי ללמוד תורה או לקיים מצוה, ולפעמים עושה תחבולות גם בשביל ההיפך. גם את התחבולות הללו לוקח ה' בחשבון ביום הדין.

אבל מעבר לכל זה, גם "יצרי מעללי איש" באים בחשבון. מה הם "יצרי מעללי איש"? "יצרי מעללי איש" הם כוחות נסתרים וחבויים בנפש ("תת ההכרה"), שאפילו לכלל מחשבה ותחבולות לא הגיעו⁸, אבל עלולים להביא ביום מן הימים למצוה או לעבירה, להתעוררות של קדושה או להתעוררות הפוכה. גם כוחות נסתרים אלו לוקח הקב"ה בחשבון בדין, וקובע על פיהם את הנהגתו עם האדם. מפני שהכל גלוי וידוע לפניו, גם יצרי מעללי איש כאלו, שלפעמים גם האדם עצמו אינו מודע להם.

תשובת הבינוני - כיצד?

כמובן, כל עוד אדם חי, הוא יכול לתקן ולשנות את עצמו לטובה. גם אם כרגע הקב"ה רואה בו דברים לא טובים, ניתנו לו ימי התשובה, שיחזור ויתקן. תשובה מיראה הופכת את הזדונות לשגגות¹⁰, ותשובה מאהבה הופכת אותן לזכויות¹¹ (יומא פו, ב). בקלות אדם יכול לשנות מעבירות למצוות. בכל פעולה קטנה אדם יכול לעבור מכף חובה לכף זכות. אם הוא במצב של מחצה על מחצה, יכול בפעולה קטנה להכריע את דינו לזכות.

באמת מקשים קושיה בענין זה: הרי הגמרא אומרת, "שלשה ספרים נפתחין בראש השנה... צדיקים גמורין נכתבין ונחתמין לאלתר לחיים, רשעים גמורין נכתבין ונחתמין לאלתר למיתה, בינוניים - תלוין ועומדין מראש השנה ועד יום הכפורים. זכו - נכתבין לחיים, לא זכו - נכתבין למיתה" (ר"ה טו, ב). מה פירוש "זכו"? - מסביר הרמב"ם: "אם עשה תשובה - נחתם לחיים, ואם לאו - נחתם למיתה"¹² (הלכות תשובה פ"ג ה"ג). כלומר, הדרך היחידה עבור הבינוני לזכות בדין היא - לעשות תשובה.

ותמה הגר"י בלזר זצ"ל [תלמידו הגדול של הגר"י מסלנט זצ"ל]: הרי הבינוני הוא זה שמעשיו שקולים, מחצה זכויות ומחצה עבירות¹³ (רמב"ם שם ה"א). ואם כן, הרי כל זכות שתהיה לבינוני, בידה להכניסו לכלל "רובו זכויות", ולזכותו בחתימה טובה, ולמה כתב הרמב"ם שהבינוני צריך לעשות תשובה דווקא? ("אור ישראל", כוכבי אור, מאמר ה')

הגר"י בלזר עצמו תירץ, ששום זכות איננה שקולה כנגד העברה הגדולה של אי עשיית תשובה בעשרת ימי תשובה. וב"עמק ברכה" (עניני תשובה אות ב') תירץ, דאחר שבר"ה נמצא אדם זה בינוני, יש תביעה עליו למה לא נמצא צדיק, ולזה לא

ותרן הוא - ינתרו חייו" (ב"ק נ, א). מי שחושב שיש ויתור אצל הקב"ה - הקב"ה אכן ינהג איתו ב"נתרנות" מיוחדת במינה, וינתר על החיים שלו ח"ו. למה? כי יש חסד אצל הקב"ה, ויש רחמים, ויש הנהגות אחרות, אבל סתם ויתור - אין⁵. ומדוע? - כי ויתור הוא סתירה לתכלית הבריאה, שלא יצטרך אדם לאכול "נהמא דכסופא" (לחם חסד) בעולם הנצח⁶. ולכן הכל חייב להיות במשפט, כפי שאומרת התורה בפרשתנו: "פי כל דרךיו משפט" (דברים לב, ד).

האומר הקב"ה ונתרן הוא, חושב אולי שהוא מקלס בזה את הקב"ה - אבל זה לא נכון. "עבודת אלילים ונתרנית היא" (ילק"ש עמוס ד). לא הקב"ה. זהו מיסוד הבנת התורה שלנו, לדעת שכל מעשה וכל מחשבה - הקב"ה מביא בחשבון. שום דבר לא הולך לאיבוד. ה' זוכר כל מעשה, ולו הקטן ביותר, בין אם נעשה לרעה, ועל אחת כמה וכמה אם נעשה לטובה. "פי אַתְּ כָּל מַעֲשֵׂה - הָאֱלֹקִים יָבֵא בְּמִשְׁפָּט עַל כָּל נַעֲלָם, אִם טוֹב וְאִם רָע" (קהלת יב, ד). אין דבר שהקב"ה לא מביא בחשבון.

הכל שפוט - מעשים, מחשבות ויצרים

ברכת זכרונות של ר"ה מדברת על הדברים שאותם מביא הקב"ה במשפט ביום הדין. אנו אומרים בברכת זכרונות: "אתה זוכר... מעשה איש ופקודתו, ועלילות מצעדי גבר, מחשבות אדם ותחבולותיו, ויצרי מעללי איש". את כל הענינים הללו הקב"ה זוכר ביום הדין, ומביא אותם בחשבון. "אֲנִי ה' חָקֵר לֵב פְּתִיחַ קְלִיּוֹת, וְלִתְּת לְאִישׁ כְּדָרְכָיו כְּפָרִי מַעַלְלָיו" (שם).

מה הם כל הענינים הללו, "מעשה איש ופקודתו ועלילות מצעדי גבר, מחשבות אדם ותחבולותיו ויצרי מעללי איש"? - אולי מותר להסביר כך:

"מעשה איש" - אלו הם המעשים שאדם עשה, בין מצוות, ובין עברות.

"ופקודתו" - אלו הם המעשים שאדם נמנע ולא עשה אותם. [פקודתו" מלשון "פי פְּקֹד מוֹשֶׁבֶךְ" (שמו"א כ, יח), לשון חסרון והעדר]. גם מעשים שאדם לא עשה - באים במשפט ומשפיעים על דינו, בין שההמנעות מהם היתה ראויה (כגון שהתגבר על יצרו ולא חטא), ובין שלא היתה ראויה (כגון שנמנע מקיום מצוה).

אך לא רק מעשים שאדם עשה או לא עשה נכנסים לחשבון בדין. גם "עלילות מצעדי גבר" - הצעידה וההליכה אל המעשים, גם הם באים בחשבון. אם הלך לדבר מצוה - נזקפת גם ההליכה לזכותו, חוץ מן המעשה עצמו. "שכר פסיעות יש" (ב"מ קז, א. ועי' רש"י שמות יב, כח)⁷. וכן אם הלך לדבר עבירה - נענש גם על ההליכה, חוץ ממה שנענש על המעשה עצמו.

ולא רק המעשים וההליכה לקראתם באים בחשבון ביום הדין, גם "מחשבות אדם" נלקחות בחשבון. מחשבות שחשב האדם, איך לקיים מצוה, או ח"ו לעשות עבירה - גם הן נלקחות בחשבון בדין, גם אם לבסוף לא הגיעו מחשבות אלו לכלל מעשה. למשל: אם חשב לעשות מצוה ונאנס ולא עשה - מקבל שכר על מחשבתו כאילו עשה את המצוה (קדושין מ, א). ובעבירות - בדרך כלל אין הקב"ה מעניש על מחשבת עבירה, אבל במקרים מסויימים גם על מחשבת עבירה יש עונש, למרות שלא באה לכלל מעשה (עי' שם).

וכן "תחבולותיו" באות בחשבון. כמה השתדל אדם למצוא

זכויות", גם זו תשובה המועילה לבינוני כדי שיזכה להחתם לחיים. כך נראה לעניות דעתי¹⁵.

בימים אלה צריך להשתדל במיוחד להרבות בזכויות, להרבות בתורה, להרבות בחסד, להרבות בשמירת הלשון, בלימוד הלכות שבת, ובקיום כל התורה כולה. אנו זקוקים מאד לזכויות, זקוקים לאנשים שיכריעו את כף המאזנים לכף זכות, שה' ישמור שלא יהיו אסונות ובשורות קשות ח"ו.

אנו מקוים שהקב"ה יזכור אותנו לחיים, חיים של תורה, חיים של יראת שמים, וחיים כפשוטם, שיחתום את כל בית ישראל לחיים, שלא נדע אויבים ומחלות, שלא נדע משום צרות, וגם על הפרנסה יכתוב ויחתום אותנו לטובה, ונזכה לגאולה וישועה עם כל בית ישראל, אמן.

יועיל מה שִׁטָּה עצמו עכשיו לזכות, דהתביעה היא על מעשיו בשנה שעברה, למה לא הגיע אז לרוב זכויות, ותביעה זו אי אפשר לבטלה אלא ע"י תשובה, שעוקרת את העברות למפרע, כאילו לא נעשו מעולם¹⁴.

ולוא דבריהם, הייתי אומר כך: מה זו תשובה? תשובה היא שינוי המצב הרוחני שלי. אם עד היום הייתי במצב של מחצה זכויות ומחצה עבירות, ועשיתי מעשה אחד קטן שמשנה את המאזן - זוהי התשובה שלי! כמוכן, יותר טוב לעשות תשובה גמורה ולמחוק את כל העבירות, אבל גם בלי זה, אם רק עשיתי איזה מעשה אחד טוב כדי לעבור ממצב של "מחצה זכויות ומחצה עבירות" למצב של "רוב זכויות" - זוהי תשובה! לכך התכוין הרמב"ם באמרו, "אם עשה תשובה - נחתם לחיים". לאו דוקא תשובה גמורה, אלא אפילו מעשה אחד שעל ידו לעבור מ"מחצה זכויות ומחצה עבירות" למצב של "רוב

השיחה נערכה לפי קוצר דעתו של העורך,
וכל טעות או חסרון יש לתלות בעורך בלבד.

1. לדעת הרב שליט"א, בכל פרשה בתורה יש קשר או הקבלה בין תחילת הפרשה לסופה. [הרב פרסם מאמר בענין זה בכתב העת "ירושתנו", כרך ג' (תשס"ט) עמ' קי"ח. כתב עת זה יוצא לאור פעם בשנה ע"י "מכון מורשת אשכנז" (בני ברק), ובו מחקרים וסקירות בתורתם של חכמי אשכנז, אורחותיהם ומנהגיהם].

הקשר שציין אליו הרב שליט"א בפרשת נצבים: "לְעֵבֶרְךָ בְּכִרִית ה' אֶלְקֶיךָ" (דברים כט, יא) [ריש פר' נצבים] ⇔ "וְאָעִידָה בָּם אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ" (שם לא, כח) [סוף פר' וילך].

הטעם שהרב לא קישר את תחילת פרשת נצבים עם סופה ואת תחילת פרשת וילך עם סופה, אלא התייחס לשתי הפרשות כפרשה אחת, הוא מחמת המבואר בזוהר (בכמה מקומות) שג"ן סדרים יש בתורה. [נסמכו שם מנין זה על הפסוק "גן נעול" (שה"ש ד, יב), כי ג"ן פרשיות יש בתורה שבכתב, שהן נעולות מאד, וצריך תושבע"פ שתפרש אותן (פי' הגר"א למשלי כא, ל)]. והנה האמת היא, שג"ן פרשיות יש בתורה, ולא נ"ג. ולכן יש שנקטו, שלדעת הזוהר פרשיות נצבים וילך הן פרשה אחת. [והיא שיטת הרמ"ז והגר"א בפירושים לספר הזוהר, שפרשות נצבים וילך הן באמת פרשה אחת, שמתחלקת לפעמים לשתיים רק כדי להפסיק בין קללות שבפר' כי תבוא לראש השנה. ויש קצת ראייה לשיטה זו, שכן הסימן שנתנו בעלי המסורה למנין הפסוקים בסוף פרשת וילך הוא: ע' פסוקים כמספר אדני"ה (כנדפס בחומשים). הרי שכללו את פסוקי שתי הפרשות במנין אחד, מ' פסוקים בנצבים ול' פסוקים בוילך, וביחד הם ע' פסוקים].

והנה, לדעת הרצ"ה מלובלין זצ"ל, הפרשה שלא מנה אותה הזוהר עם שאר הפרשות איננה פרשת נצבים או וילך, אלא פרשת וזאת ברכה, שהיא "נקראת ביום טוב ולא בשבת, ומטעם זה נחשב בזוה"ק ובתיקוני זוהר (תיקון י"ט) ג"ן סדרים, ופרשת וזאת הברכה איננה בכלל, שמשם התחלת תורה שבעל פה, ונקראת ביום טוב דישאל מקדשי ליה לזמנים" ("פרי צדיק", האזינו, אות א'). וכן הביא החיד"א ז"ל בספר "דבש לפי" (אות פ' ערך "פרשיות") שהפרשה שאינה בכלל ג"ן פרשיות היא פרשת וזאת הברכה, שאינה נקראת על הרוב בשבת. ולפי שיטתם, גם בפרשות נצבים וילך צריך להיות קשר בין תחילת הפרשה לסופה, כל פרשה בפני עצמה. ונראה שהקשר הוא זה:

בפרשת נצבים: "לְמַעַן הָקִים אֶתֶּךָ הַיּוֹם לֹא לְעַם וְהוּא יִהְיֶה לְךָ לְאֱלֹהִים... כִּי אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וְלְיַעֲקֹב" (שם כט, יב) ⇔ "לְשִׁבְתָּ עַל הָאָדָמָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּע ה' לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וְלְיַעֲקֹב לְתַת לָהֶם" (שם ל, יז-יט).
קשר נוסף: "סֵן יֵשׁ בָּכֶם אִישׁ אוֹ אִשָּׁה... אֲשֶׁר לָכְבוּ פִּנְהַ הַיּוֹם מֵעַם ה' אֶלְקֵינוּ... וּמִתַּחַת ה' אֶת שְׁמוֹ מִתַּחַת הַשָּׁמַיִם" (שם כט, יז-יט) ⇔ "וְאֵם יִפְנֶה לְכַבֵּד וְלֹא תִשְׁמַע... הַגִּדְתִּי לָכֶם הַיּוֹם כִּי אֲבַד תְּאֲבִדוּן" (שם ל, יז-יח).
בפרשת וילך: "וַיִּלְךְ מֹשֶׁה, וַיְדַבֵּר אֶת הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה אֶל כָּל יִשְׂרָאֵל" (שם לא, א) ⇔ "וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה בְּאָזְנֵי כָל קְהַל יִשְׂרָאֵל אֶת דְּבָרֵי הַשִּׁירָה" (שם לא, ל).

קשר נוסף: "וַיִּכְתֹּב מֹשֶׁה אֶת הַתּוֹרָה הַזֹּאת" (שם לא, ט) ⇔ "וַיְהִי כְּכֹלֹת מֹשֶׁה לְכַתֵּב אֶת דְּבָרֵי הַתּוֹרָה הַזֹּאת" (שם לא, כד).
קשר נוסף: "הִקְהִל אֶת הָעָם הַגָּזְזִים וְהַנְּשִׁים וְהַנְּטָף" (שם לא, יב) ⇔ "הִקְהִילוּ אֵלַי אֶת כָּל זְקֵנֵי שְׁבִטֵיכֶם וְשִׁטְרֵיכֶם" (שם לא, כח).
2. ע"י רמב"ן (ויקרא כו, טז) שביאר, שפסוקים אלו "ביטחיהו בגאולה העתידה הבטחה שלמה, יותר מכל חזיונות דניאל". וכתב, שגאולה זו תהיה "גאולה שלמה, מעולה על כולם", שכן נאמר בה: "וַיְהִיטְבֶךָ וְהִרְבֶּךָ מֵאַבְרָהָם" (דברים ל, ה), יותר מכל הגאולות שהיו בדורות הקודמים. [וגם ברמב"ם מבואר שכתובה כאן הבטחה ועל הגאולה (ע"י בהערה הבאה)].

3. וכן פסק הרמב"ם: "וכבר הבטיחה תורה שסוף ישראל לעשות תשובה בסוף גלות, ומיד הן נגאלין, שנאמר: והיה כי יבאו עליך כל הדברים וגו', ושבת עד ה' אלהיך וגו', ושב ה' אלהיך" (הלכ' תשובה פ"ז ה"ה).
4. וכן דעת הרמב"ם, שכתב בהקדמתו לפירוש המשנה: "כבר הודיענו על פי ה' שלא תבוא מאת ה' שום תורה זולת זו, והוא אמרו לא בשמים היא לאמר מי יעלה לנו השמימה וכו', ולא מעבר לים היא [וכו'] כי קרוב אליך הדבר מאד בפיך ובלבבך. ואמרו בפיך ובלבבך, ר"ל המקראות הסדורות בפה, או הדינים הנלמדים בדרך העיון שהוא מכלל הכוחות הנמשכים מן הלב.
5. לכן, בפליחות (לפי מנהג בני אשכנז) מקדימים לומר "א-ל ארך אפים" קודם "א-ל מלך יושב על כסא רחמים". כי מידת הרחמים יסודה במידת

- ארך אפים; דמשום שה' מאריך אף, לכן הוא מרחם שלא להעניש מיד, אלא ממתין לחוטא שיעשה תשובה, (ואם לא יעשה תשובה - יענישו לבסוף). אבל סתם רחמים - ליכא, דזהו כבר בכלל "כל האומר הקב"ה ותרן" וכו'.
6. ועי' בהקדמת רבינו נסים גאון לש"ס (ד"ה והואיל - במהדורת "עזו והדר"), שביאר למה לא ברא אותנו הקב"ה מיד באותו עולם שכולו טוב וכולו ארוך, אלא בראנו בעולם הזה לעבדו וליגע בתלמוד תורתו ולטרוד בעשית מצותיו. וביאר, שהסיבה לזה היא, "כי כל טוב שמקבלו האדם בתורת שר ובתורת ראוי ובתורת פרעון חוב, הוא יפה ומשובח ועדיף ומהודר מן הטוב שהוא מקבלו בתורת צדקה וגמילות חסד", ע"ש.
7. ואמרו בגמרא, "אגרא דפרקא - רהטא" (ברכות ו, ב), ופירש רש"י: "עיקר קיבול שר הבריות הרצים לשמוע דרשה מפי חכם, היא שר המרוצה, שהרי רובם אינם מבינים להעמיד גירסא ולומר שמועה מפי רבן לאחר זמן, שיקבלו שר לימוד". ומבואר בזה חידוש גדול, שגם כאשר אין כל כך מקום לשכר עבור המצוה עצמה, עדין יש קיבול שר עבור ההליכה למצוה.
8. ובלשונו של הרמח"ל: "מחשבות אדם - המחשבות בנגלות. יצרי מעללי איש - בנספחות" (מאמר החכמה).
9. ואע"ג "שלפי מעשים שהוא עושה עכשיו אדם נדון, ולא לפי מה שהוא עתיד לעשות" (רש"י בראשית כא, יז), מ"מ כששורש המעשים הללו נמצא כבר עכשיו בתכונות הנפש של האדם, אע"ג שיש בידו הבחירה לפעול אח"כ כרצונו - על פי תכונות נפשו, או בניגוד להן - אך סוף סוף הרי כרגע מדרגתו היא שיש בו תכונה מסויימת, וזהו דבר שנמצא בו כבר עכשיו, ולכן הקב"ה לוקח זאת בחשבון בדין. [ואין הכוונה שהאדם ראוי לעונש או לשכר על תכונה זו, שהרי עדין לא עשה עמה שום דבר, לא טוב ולא רע. אלא הכונה היא, שהקב"ה מתחשב בתכונה זו, כיצד להתנהג עם אדם זה, ואלו תפקידים להטיל עליו, או לא להטיל עליו, לפי תכונותיו].
- עוד יש לבאר למה אדם נידון על "יצרי מעללי איש" שעוד לא יצאו אל הפועל כלל, בהקדם שאלה, דלכאורה נכון יותר היה לומר "מעללי יצרי איש", המעללים שבאו מיצרי איש, שהיצר הסיתו לעשותם, ולא "יצרי מעללי איש", שלכאורה אין לזה מובן. אלא ודאי ביאור הדברים הוא על פי מה שכתב הרמב"ן על הפסוק בפרשתנו "כי בשררות לפי אלה למען ספוט הרנה את הצמאה" (דברים כט, יח), וז"ל: "כי נפש האדם הרנה, שאינה מתאוה לדברים הרעים לה, כאשר תבא בלבו קצת התאוה והוא ימלא תאוותו, אז יוסיף בנפשו תאוה יתירה, ותהיה צמאה מאד לדבר ההוא שאכל או שעשה יותר מבראשונה, ותתאוה עוד לדברים רעים שלא היתה מתאוה להם מתחלה". והיינו, שיש יצרים שלא היו באדם, והם נולדים בו מחמת מעלליו, וזהו "יצרי מעללי איש", היינו יצרים שבאו מחמת מעללי איש, ועל זה ודאי שיש מקום לדון את האדם, כי הוא בעצמו הוליד בלבו יצרים אלו ע"י מעשיו הרעים.
10. מה שתשובה מיראה הופכת את הזדונות לשגגות ולא מכפרת לגמרי, הגם שסוף סוף עשה תשובה, זהו מפני ששני קלקולים יש בחטא: (א) מציאות החטא, שהיא מזיקה ומקלקלת את נפש החוטא (זהו קיים אפי' כשחטא בשוגג), (ב) פגיעה בכבוד שמים ע"י המראת פי ה' של החוטא (זהו קיים בעיקר בחוטא במזיד). מעתה, כשהחוטא שב בתשובה מחמת יראה, הרי הוא מתקן בעיקר את החלק השני, של המראת פי ה', אך אין בזה שום סיבה שימחק כתמו ותכוס צואת נפשו, שזוהי מציאות רוחנית שנוצרה ע"י החטא, והיא נשארת כמו שהיתה. ולכן הזדונות הופכים לשגגות, היינו שנמחלת ההמראה שבעבירה, אך נשאר פגם החטא, והוי כאילו חטא בשוגג.
11. על פי מה שנתבאר בהערה הקודמת, גם תשובה מאהבה לא היתה אמורה לנקות את החטא לגמרי, ובודאי שלא להפכו לזכות. ומה שתשובה מאהבה מכפרת את החטא לגמרי, ביאר הרב שליט"א בשיחתו לפרשת כי תצא תשע"ו, דכיון שתשובה היא מהדברים שנבראו קודם בריאת העולם (פסחים נד, א), ועוד קודם שנברא הזמן (שגם הוא נברא בבריאת העולם), על כן היא פועלת בלי להיות כבולה למימד הזמן, ולכן יש בכחה לפעול אף למפרע. ועכ"פ זהו רק בתשובה מעולה, הנעשית מאהבה.
- ומבואר בסה"ק, שרק אצל ישראל מועילה התשובה לתקן את החטא למפרע. אבל אצל אומות העולם, אף שמועילה תשובה, מ"מ אין היא מועילה אלא מכאן ולהבא, להציל מהעונש, אבל אינה מועילה למפרע לתקן את מעשה החטא עצמו, [עי' "תקנת השבין" לרצ"ה (אות א' ד"ה וזהו) שכתב כן בשם האברבאל והרמ"ע מפאנו, שפת אמת (נשא שנת תר"ג), וקובץ הערות עמ"ס יבמות להגרא"א וסרמן זצ"ל (סי' כ"א ס"ק כ"ד)]. וטעם ההבדל בזה בין אומות העולם לישראל - ע"י בהערת לפרשת כי תצא תשע"ו, כי אין כאן מקום להאריך.
- ומה שתשובה מאהבה לא רק מכפרת על החטא אלא גם הופכת אותו לזכות - ע"י בשיחה הנ"ל (שיחת הרב שליט"א לפרשת כי תצא תשע"ו).
12. וכן פירש רבינו חננאל, וז"ל: "ג' ספרים נפתחין... ואחד של בינונים, תלוי מראש השנה עד יו"כ. וזו ועשו תשובה - נכתבים לחיים. לא זכו לעשות תשובה - נכתבים למיתה". [וכן את הברייתא המובאת בהמשך הגמרא שם - "השב בינתיים מוחלים לו" (ר"ה יז, ב) - העמיד הר"ח בבנינוני, ולא ברשע. ולפ"ז נמצא, דבברייתא זו מבואר להדיא, שהבינוני צריך לעשות תשובה דוקא, ולא מועיל לו רק שירבה בזכויות].
13. וכבר באר הרמב"ם, ש"מחצה זכויות ומחצה עבירות" אינו נמדד לפי מנין הזכויות והעונות, אלא לפי גדלן. יש זכות שהיא כנגד כמה עונות, ויש עון שהוא כנגד כמה זכויות. "ואין שוקלין אלא בדעתו של א-ל דעות, והוא היודע היאך עורכין הזכויות כנגד העונות" (רמב"ם הלכ' תשובה פ"ג ה"ב).
14. כדברי המסילת ישירים (פ"ד) וז"ל: התשובה נתת לחוטאים בחד גמור, שתחשב עקירת הרצון כעקירת המעשה. דהיינו, שבהיות השב מכיר את חטאו ומודה בו, ומתבונן על רעתו ושב ומתחרט עליו חרטה גמורה דמעיקרא כחרטת הנדר ממש, שהוא מתנחם לגמרי והיה חפץ ומשתוקק שמעולם לא היה נעשה הדבר ההוא ומצטער בלבו צער חזק על שכבר נעשה הדבר ועוזב אותו ולהבא ובורח ממנו, הנה עקירת הדבר מרצונו יחשב לו כעקירת הנדר ומתכפר לו. והוא מה שאמר הכתוב: וְסָר צַוָּנְךָ וְחָטְאָתְךָ תִּכְפֹּר (ישעיה ו, ז), שהעון סר ממש מהמציאות ונעקר במה שעכשיו מצטער ומתנחם על מה שהיה למפרע.
15. וב"פחד יצחק" להגרי" הוטנר זצ"ל (ר"ה מאמר י"ח) כתב, דלא מסתבר ש"רובו זכויות" או "רובו עבירות" נמדד לפי סכום הזכויות והעבירות, או לפי משקלן הסגולי זה לעומת זה. דאילו היה כן, היתה מדרגת האדם עשויה להתחלף משעה לשעה, ואין הדבר מתקבל על הדעת שהגדרת מדרגת האדם ותארו הכללי יהיו מתחלפים ומשתנים תדיר משעה לשעה. ולכן פירש, ש"רובו זכויות" או "רובו עונות" אינם נמדדים לפי כמות המעשים או משקלן, אלא לפי נטייתו הכללית של האדם, למה נפשו נוטה ושואפת, האם לטוב, או להיפך ח"ו. והבינוני הוא זה שאין אצלו הכרעה בדבר, והרי הוא מתייחס אל הטוב ואל הרע בשוה, בלי להזדהות עם אחד מהם. נמצא, שמי שהוא בינוני, לא תועיל לו עשיית איזו מצוה, או אפילו כמה מצוות, להוציאו מן הבינוניות ולשנות את תארו הכללי. רק תשובה תועיל לו. היינו, שינוי התייחסותו אל הטוב והרע - משויון נפש לנטיה אל הטוב. רק מהלך נפשי כזה נקרא בשם "זכיה", אשר בכוחה לשנות את תארו הכללי של האדם מבינוני לצדיק, ולזכותו להתחם לחיים טובים.